

Uttalanden om rätten till försvarare – kritik mot polisen med anledning av att en frihetsberövad person inte fick kontakta en försvarare m.m.

Anmälan

Advokaten AA framförde i en anmälan klagomål mot Polismyndigheten i Uppsala län. Enligt anmälan förvägrades AA:s klient, BB, efter att han arresterats av polisen, att ha sin försvarare närvarande vid de förhör som hölls med honom och BB fick inte heller kontakta försvararen. Vidare fick inte AA kontakta BB på grund av att han, enligt polisen, inte var förordnad som offentlig försvarare i ärendet. Enligt AA fanns dock sedan tidigare ett sådant förordnande.

Utredning

Handlingar i Åklagarmyndighetens, åklagarkammaren i Uppsala, ärende AM-157850-08, Uppsala tingsrätts mål B 5597-08 samt polismyndighetens ärenden K34533-08 och K35616-08 inforrades och granskades. Av dessa framkom bl.a. följande.

Den 11 oktober 2008 anmäldes BB för grov kvinnofridskränkning alternativt misshandel (K34533-08). Han greps, förhördes och anhölls. Anhållandet hävdes den 13 oktober. Under tiden BB var frihetsberövad förordnades AA som offentlig försvarare, och enligt uppgifter i tillsynsbladet från arresten talades de vid ett par gånger.

Den 19 oktober 2008 gjordes en ny anmälan mot BB angående misshandel och olaga hot beträffande samma målsägande (K35616-08). BB anhölls i sin frånvaro den 20 oktober och greps sedan senare samma dag. Förhör hölls med honom den 20 och den 21 oktober. Vid dessa förhör var inte någon advokat närvarande. Enligt uppgifter i tillsynsbladet önskade BB vid något tillfälle tala med advokat, men i handlingen finns noterat ”vi vet ej vem som är hans advokat”. Den 23 oktober häktades BB av tingsrätten.

Advokat CC förordnades som offentlig försvarare för BB den 22 oktober. Vid häktningsförhandlingen den 23 oktober företrädde BB av advokaten DD. Sedan AA i slutet av oktober kontaktat tingsrätten entledigades DD och BB företrädde därefter åter av AA.

Muntliga upplysningar inhämtades från inspektören EE som uppgav följande. Den 21 oktober 2008 höll han förhör med BB. Innan förhöret uppgav BB att han hade haft AA som offentlig försvarare förut och önskade denne förordnad igen. Som han uppfattade saken var varken AA eller någon annan advokat då förordnad som offentlig försvarare för BB. Han upplyste BB hur förhöret skulle gå till och att BB kunde välja att avbryta det när han ville. Han frågade också om BB godtog att förhöret hölls utan en försvarare närvarande, vilket han gjorde. BB framförde önskemål om att få komma i kontakt med AA. Han avslog denna begäran med motiveringen att AA inte var förordnad som offentlig försvarare. Dagen före häktningsförhandlingen, den 22 oktober 2008, fick han reda på att CC förordnats som offentlig försvarare. Han ringde under eftermiddagen CC som lovade kontakta BB.

Polismyndigheten anmodades att – efter hörande av de inblandade polismännen – lämna upplysningar och yttrande över vad som framkom i anmälan till JO om att BB inte fått kontakta AA och inte heller fått ha honom närvarande vid förhör.

Polismyndigheten (länspolismästaren FF) anförde i ett remissvar bl.a. följande.

Bakgrund

Av handlingarna i ärendet framgår att BB den 20 oktober 2008 greps för grov kvinnofridskränkning. Han var anhållen under perioden 20–22 oktober 2008.

Enligt tillsynsblanketten från arresten framgår att BB den 21 oktober 2008 efterfrågat att få tala med sin advokat. Arrestpersonalen hade då kontaktat inre befäl för att klargöra om BB hade någon offentlig försvarare förordnad. Då ingen offentlig försvarare var förordnad för BB i det aktuella ärendet informerades han om detta.

BB har enligt egen utsaga i sin anmälan till Justitieombudsmannen uppgett att han skulle förnekats rätten att ha sin försvarare närvarande alternativt prata med sin försvarare vid ett förhör som hölls den 21 oktober 2008.

Polismyndighetens bedömning

Enligt 21 kap 3 a § rättegångsbalken ska en offentlig försvarare förordnas om den misstänkte efterfrågar att så ska ske. Vidare föreskrivs i 8 § samma balk att försvarare för den som är anhållen eller häktad ej må förvägras att sammanträffa med honom. Rätten att träffa sin försvarare är dock möjlig att inskränka i vissa fall.

Justitieombudsmannen har i sitt beslut från den 12 september 2008 uttalat att möjligheten att förvägra någon att träffa sin försvarare endast får ske i ytterst begränsade fall efter en individuell bedömning och på objektiva godtagbara grunder.

Vad gäller frågan huruvida myndigheten förvägrat BB att få kontakta advokat AA under den tid han suttit i arresten har följande framkommit.

Det framgår av tillsynsblanketten att BB den 21 oktober 2008 klockan

16.30 begärt att få tala med advokat. Om BB då specificerat att han ville prata med advokat AA framgår varken av handlingarna eller de samtal som hållits med arrestpersonalen och inre befäl. Myndighetens rutin är dock att alltid tillse att den som efterfrågar att få tala med sin offentliga försvarare snarast möjligt kommer i kontakt med denne för det fall det finns en sådan förordnad. I de fall någon offentlig försvarare inte är förordnad informeras den misstänkte om att denne på egen bekostnad kan få ta kontakt med en försvarare och att en begäran om offentlig försvarare snarast ska lämnas in till tingsrätten. Av utredningen har det dock inte kunnat fastställas om myndighetens rutin följts i aktuellt fall då involverad personal,

med tanke på den relativt långa tid som förflutit, inte säkert kunnat uttala sig om några närmare detaljer kring händelsen.

Sedan den 8 december 2008 har Kriminalvården övertagit ansvaret för arrestavdelningen. Detta har medfört att en ny rutin har utformats för att säkerställa att den misstänktes rätt till försvarare iakttas. Ansvarig chef för Kriminalvården GG uppger att noteringar angående om en misstänkt efterfrågar en försvarare noteras på tillsynsblankett och därefter kommuniceras med polismyndigheten.

Vidare påstås att BB skulle ha förnekats rätten att tala med sin försvarare vid förhöret som hölls den 21 oktober 2008 med början klockan 18.31. Av myndighetens utredning har följande framkommit. Förhørsledaren i det aktuella ärendet var kriminalinspektören EE. Han förnekar att han i samband med förhöret skulle avslagit BB:s begäran om att få tala med sin offentliga försvarare. Vad BB eventuellt kunde uppfatta som ett avslag på begäran om att få tala med sin offentliga försvarare kan enligt EE vara att han informerat BB om att han inte hade någon offentlig försvarare förordnad i det aktuella ärendet. Av utredningen framgår ej om BB specificerat att han velat prata med AA eller någon annan specifik försvarare. Om så hade varit fallet uppger EE att han enligt gällande rutin skulle informerat BB att han så kunde göra på egen bekostnad. Någon anledning till att förvägra BB möjligheten att tala med sin försvarare uppger EE att det inte fanns.

Angående BB:s uppgift att han skulle förvägrats ha sin försvarare närvarande vid förhöret den 21 oktober 2008 klockan 18:31 uppger EE att han vid förhörets inledning som rutin alltid tillfrågar den misstänkte om denne vill ha någon försvarare närvarande vid förhöret och så skedde även vid detta tillfälle. BB ska då ha av sagt sig möjligheten att ha försvarare närvarande. EE uppger då att han tillfrågade BB om han efterfrågade någon speciell försvarare vid en eventuell tingsrättsförhandling. BB ska då ha uppgivit att han efterfrågade advokat AA som offentlig försvarare. Detta har även noterats på förhørsprotokollet.

Såsom ansvarig förhørsledare har EE, på förmiddagen den 22 oktober 2008, kontaktat åklagarkammaren för att tillse att en offentlig försvarare förordnades åt BB. CC utsågs till offentlig försvarare åt BB samma dag. Under eftermiddagen kom det till EE:s kännedom att den offentliga försvararen inte tagit kontakt med BB vilket föranledde att EE, trots att denne inte längre var i tjänst, tog kontakt med CC för att försäkra sig om att BB fick kontakt med sin offentliga försvarare då BB uttalat en önskan att få träffa sin försvarare före kommande häktningsförhandling vilken skulle hållas påföljande dags morgon.

Sammanfattningsvis kan anföras att myndigheten inte anser att BB förvägrats att tala med sin offentliga försvarare eller ha denne närvarande vid förhöret. Angående BB:s uppgift att han förvägrats rätten att tala med sin försvarare under tiden han var anhållen har utredningen inte kunnat fastställa om myndighetens rutin följts eller ej. I och med övergången av ansvaret för arresten till Kriminalvården har nya rutiner utformats angående hur dokumentationen vid en förfrågan om försvar ska hanteras.

Myndigheten har även genom Justitieombudsmannens uppmärksammande av den misstänktes rätt till försvarare inlett en utbildningsinsats inom myndigheten för om möjligt höja medvetenheten om de rättigheter den misstänkte har att kontakta sin försvarare.

AA bereddes tillfälle att kommentera remissvaret.

I ett beslut den 9 april 2010 anförde *chefsJO Melin* följande.

Bedömning

Med anledning av vad polismyndigheten anført i fråga om den rättsliga regleringen vill jag inledningsvis framhålla följande.

En försvarare för den som är anhållen eller häktad får inte förvägras att sammanträffa med honom. Den som är offentlig försvarare har dessutom en ovillkorlig rätt att samtala i enrum med sin klient (21 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken, RB).

När det däremot gäller en försvarares rätt att närvara vid förhör med den misstänkte föreskrivs i 23 kap. 10 § fjärde stycket RB att denne får närvara om det kan ske utan men för utredningen. Möjligheterna att vägra försvararen att närvara vid förhör med den misstänkte är emellertid ytterst begränsade. En sådan möjlighet kan finnas i undantagsfall, nämligen om försvararen måste antas komma att uppträda på sådant sätt, att förhörets behöriga gång störs eller att ett ordnat förhör till och med omöjliggörs. Detta förutsätter emellertid att försvararen vägrar att rätta sig efter förhørsledarens föreskrifter rörande försvararens rätt att yttra sig under förhöret (JO 1956 s. 96, särskilt s. 116 f. och JO 2009/10 s. 68).

I doktrinen har framhållits att försvararen har en på det hela taget ovillkorlig rätt att delta i förhör med sin klient (jfr Ekelöf m.fl. Rättegång V, 7:e upplagan, s. 133 och Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 23:45). Fitger nämner också som exempel på när en försvarare inte kan tillåtas att närvara, utöver den nyss angivna situationen, att personen den misstänkte anlitar är allmänt olämplig.

Europadomstolen har i flera avgöranden haft att pröva frågan om vägran att låta försvarare närvara vid inledande polisförhör står i strid med artikel 6.1 och 6.2 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. I ett avgörande som meddelats i tiden efter beslutet i JO 2009/10 s. 68 har domstolen i utvidgad sammansättning erinrat om vikten av rätten till rättsligt biträde (*access to legal advice*) och att den rätten är av särskild betydelse när det gäller allvarliga anklagelser. Domstolen konstaterar att artikel 6.1 som regel kräver att den misstänkte ges tillgång till en försvarare redan under det första polisförhöret, om det inte kan visas att i ljuset av särskilda omständigheter i det enskilda fallet det fanns tvingande skäl (*compelling reasons*) att begränsa denna den misstänktes rätt. Domstolen uttalar vidare att även om tvingande skäl föreligger får en sådan begränsning – oavsett skälen för den (*whatever its justification*) – inte otillbörligt skada (*unduly prejudice*) den misstänktes rättigheter, samt att en oåterkallelig sådan skada i princip uppstår om den misstänkte utan tillgång till försvarare under förhör gör uttalanden som läggs till grund för en fällande dom. (Europadomstolens dom i målet Salduz ./ Turket, den 27 november 2008). Domstolen har visserligen ansett att en misstänkt givetvis kan avsäga sig rätten att biträdas av en försvarare, förutsatt att det sker uttryckligt och frivilligt. Ett avstående måste emellertid ske på ett otvetydigt sätt (*in an unequivocal manner*) och omgärdas av sådana minimigarantier som svarar mot dess vikt (Yoldas ./ Turket, dom den 23 februari 2010).

Jag har vidare framhållit att det förhållandet att en advokat inte är förordnad som offentlig försvarare inte är ett godtagbart skäl för att vägra honom eller henne att närvara vid ett förhör. Om en misstänkt vill biträdas av en advokat saknar det

betydelse om denne är förordnad som offentlig försvarare eller företräder den enskilde som privat försvarare (JO 2009/10 s. 68).

Sammanfattningsvis gäller således att en försvarare för den som är anhållen eller häktad har en ovillkorlig rätt att få sammanträffa med honom och att möjligheterna att vägra en försvarare att närvara vid förhör med den misstänkte är ytterst begränsade.

I anmälan till JO har i huvudsak gjorts gällande att BB, när han frihetsberövades den 20 oktober 2008, inte fick kontakta AA och att denne inte heller fick närvara vid förhör påföljande dag. Anledningen till detta skulle ha varit att AA inte var förordnad som offentlig försvarare, vilket var en felaktig uppgift.

Av utredningen framgår att AA förordnades som offentlig försvarare för BB under första hälften av oktober 2008. När polisanmälan som föranledde att det nu aktuella frihetsberövandet gjordes fanns alltså redan en offentlig försvarare förordnad för BB. Jag vill därför framhålla att ett försvararuppdrag inte är strikt begränsat till den eller de gärningar som avses med ett förordnande. Ett sådant uppdrag får anses omfatta även gärningar för vilka huvudmannen senare under förundersökningen kan komma att misstänkas. Förordnandet bör även omfatta gärningar som blir föremål för en ny förundersökning, om avsikten är att åtal för dessa gärningar ska väckas inom ramen för samma brottmålsrättegång (Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 21:33 och SvJT 1971 ref. s. 40).

När det först gäller påståendet att BB inte fick kontakta AA är det, såvitt kommit fram i ärendet, inte helt klarlagt i vilket skede BB framställde detta önskemål och till vem han riktade sin begäran. I anmälan till JO uppges att önskemålet framställdes redan den 20 oktober, medan det i tillsynsbladet finns en uppgift att BB begärde att få tala med en advokat på eftermiddagen den 21 oktober. Det kan inte uteslutas att BB framställde sin begäran vid upprepade tillfällen.

Oavsett hur det förhåller sig med den saken förefaller det som om de polismän som var inblandade inte kände till att AA redan var förordnad som offentlig försvarare för BB. EE har till JO muntligen upplyst att han inte visste att det fanns en offentlig försvarare förordnad för BB. Enligt min mening är detta anmärkningsvärt. BB hade ju nämligen endast en vecka tidigare befunnit sig i arresten och då haft kontakt med AA, som på tillsynsbladet också hade antecknats som offentlig försvarare. I den senare polisanmälan hänvisades även till det tidigare ärendet. Redan vid en snabb kontroll av det ärendet borde rimligen det korrekta förhållandet ha uppmärksamrats, och därmed hade också polisen kunnat se till att BB fick kontakt med försvararen när han så begärde. – Det är givetvis av grundläggande betydelse för en frihetsberövad persons rättssäkerhet att polisen ser till att förse sig med korrekt information om huruvida en offentlig försvarare är förordnad för denne. Jag är kritisk till att så inte skedde.

Vad sedan gäller att BB ska ha förvägrats rätten att ha AA närvarande vid förhöret den 21 oktober kan noteras att det i förhørsprotokollet har antecknats att BB

underrättades om rätten till försvarare och att han vid en eventuell rättegång önskade AA. EE har uppgett att han som rutin alltid tillfrågar den misstänkte om denne vill ha någon försvarare närvarande vid ett förhör och att så skedde även i detta fall. Han har vidare uppgett att BB godtog att förhöret hölls utan att en försvarare närvarade.

Utredningen ger vid handen att BB vid i vart fall något tillfälle innan förhöret påbörjades hade begärt att få komma i kontakt med sin försvarare. Särskilt i ljuset av detta anser jag att, oavsett vilken inställning som BB må ha gett uttryck för vid förhörstillfället, förhöret inte borde ha hållits utan att den misstänkte fått möjlighet att låta sig biträddas av försvarare. Jag utgår också från att, om polisen hade tillmötesgått BB:s tidigare begäran om att få kontakta försvararen, det därigenom hade kunnat säkerställas att BB fått rättsligt biträde vid förhöret. Det finns således anledning att rikta kritik mot polisen även i detta avseende.

Vad som i övrigt framkommit ger inte anledning till något uttalande från min sida.

Slutligen kan nämnas att jag i ett annat beslut denna dag har uttalat mig om rätten till försvarare vad gäller en misstänkt som inte hade fyllt 18 år (se dnr 3741-2008).